

Demokrácia gyerekcipőben

A politikai fejlődés válságai az egyén személyiségfejlődés kríziseihez nem véletlenül hasonlítanak, mert a fejlődéelméletek szerint az élet minden területén hasonló szabályszerűségek figyelhetők meg. Cikkünkben bemutatjuk ezeknek a logikáknak néhány alaptézisét, legfőképp azt, hogy az erkölcsi fejlődésnek és a kompetitív készségeknek együtt kell növekedniük, másképp patológiás jelenségek ütnek fel a fejüket. Tézisünk az, hogy a magyar demokrácia technikai és modernitás szempontból fejlett, de morális szempontból gyerekes és ennek következménye, hogy a szenvedéseinkben elakadtunk.

AZ IDENTITÁS MINT ERKÖLCSI KÉRDÉS

Acemoglu és Robinson szerint az angol politikafejlődés szerencséje, hogy amit a polgári szabadságharcok idején az elit megígért, azt később betartotta, jól lehet a hatalmat megszerezve egyáltalán nem lehetett volna erre kényszeríteni, ez inkább egyfajta önkorlátozásnak tekinthető. A szerzők elemeznek történelmi eseményeket, de velünk ellentétben nem foglalkoznak azzal, hogy miért tartja be valaki az ígéretét, miközben aktuális hatalmi érdekei ellentétesek volnának.

Az ígéret betartása olykor egyáltalán nem jó még a közösségnek sem. Ha például egy politikus választási ígéreteiben minden társadalmi rétegnek fizetésemelést ígér, aztán hatalomra kerülve ezt betartja, zsákutcába kerülhet. (Gondoljunk csak Medgyessy Péter ígéreteire.) Az etikus személyiségnek tehát nem pusztán az ígéret betartása a ismérve, de az adott helyzetben a reális ígérek megfogalmazása is. Néha vért és könnyeket kell ígélnie, ha pedig változnak a körülmények meg kell tudni változtatni az ígéreteket.

Vajon miképp értékelhetjük Medgyessy Péter miniszterelnök politikai fejlődését? Mennyire volt a közösség elvárása, hogy ígérjen, mennyire volt ez manipulatív, vagy mennyire volt őszinte? Ezt nem tudhatjuk, de azt láthatjuk, hogy az ígérek, melyek populisták voltak győzelmet hoztak a számára. Az emberek ezt akarták hallani és hittek neki, ő pedig betartotta ígéreteit. Később azt is láthatjuk, hogy az ígérek betartásának rossz kimenetelét tudomásul vette és a megszorító lépéseket tett. Ezeket nem szívesen lépte meg, de úgy vélte, meg kell lépnie például az egészségügy és az oktatás költségvetésének megkurtításával. A válságból önámítás nélkül tudott kijönni, még ha politikai hatalmát emiatt el is veszítette – vagyis egyénileg fejlődött.

Hasonlóképp idézhetjük Orbán Viktor korábbi megszólalásait, mely szerint a hatalom, ha nem hajlandó tárgyalni az emberekkel, az embereknek joguk van ellenállni, különösen akkor, ha országuk vagy az emberek boldogulása veszélyben van (Ld. [2014 március 15-ei](#) beszédét).

Ellenzéki politikusok sokszor mondanak hasonlót, ám az identitás megőrzésének kérdése, hogy hatalomba kerülve is hasonlóképp érvelnek-e, mikor nekik kéne érdemi tárgyalásokat folytatni: ha nem tudják tartani helyes elveiket – akkor kompetenciáik növekedhetnek ugyan, de – morálisan visszafejlődnek.

Egy másik példa, hogy a Fidesz gyakran hivatkozott a 2006-os rendőri önkényre, és arra, hogy az általa irányított rendszerben ilyesmi nem történhet meg. Nem láthatunk bosszúszomjas, azonosító nélküli nem csak a tüntetőkre, hanem bárkire támadó rendőröket. Identitásbeli kérdés, hogy ellenzéki pozícióból tett ígéreteket sikerül-e megtartani. Ebben a kérdésben ez ezidáig sikerült, tehát a rendszer és irányítói e tekintetben morálisan is fejlődtek. Technikai értelemben pedig akkor, ha a rendőrség képes kezelni a tömegdemonstrációkat. Ebben már lehetnek [kétségeink](#).

Az identitásbeli kérdések már fejlett rendszereket és politikusokat feltételeznek, addig sok nemzetnek nem is sikerül eljutnia, mert sok lépést kell megtenni, és bármikor vissza is lehet csúszni egy alacsonyabb szintre, miközben egy másik vonalon történik hatékonyságnövelés, gazdasági előrelépés, technológiai javulás. Pont úgy, ahogy az egyénnél is történhet testi fejlődés, okosodás, miközben más területen lemaradhat és az identitása sérülhet. Megpróbáljuk ezt a politikai és személyiségbeli fejlődési lépéssort a következőkben feltárni.

A SIKERESSÉG MINT A FEJLŐDÉS SEGÍTŐJE

A politikus személyisége a lehető legtávolabb van a tudósétól. A tudós lamentál, alternatívákat vet fel, hipotéziseket, scenáriókat gyárt és bizonytalanságokat érzékel (persze van kivétel, ld. Herbert Spencert). A politikus ugyanakkor gyakran blöfföl, vagy ráérez tendenciákra és hisz bennük, ezáltal maga után húzza a bizonytalanságtól menekülő tömegeket.

Ahogy Max Weber mondja a [tudomány mint hivatás](#) előadásában, a tudósnak az a feladata, hogy megmondja feltehetően minek, milyen következménye lehet, a [politika mint hivatásban](#) pedig arra figyelmeztet, hogy a tudós nem mondhatja meg mi legyen a cél, mert az hitbeli kérdés. A politikusnak tehát rendelkeznie kell nem csak racionális érzékenységgel és felelősséggel, de hittel is.

Ha a fejlődépszichológia oldaláról vizsgáljuk meg a fenti szempontokat, igen sok állítást tehetünk. Egyrészt a tömegek sem egyformák, ismerünk polgáris, műveltebb, erkölcsösebb tömeget és ismerünk szorongó, bosszúálló, erkölcstelen tömeget, és nyilván nem lehet érvényesülni az egyiknél ugyan azzal az ígérettel, mint a másiknál. A hitnek is vannak fejlődési fokozatai és mint a korábbiakban említettük az ígéreteknek is.

Ha valaki abban hisz, hogy az ég azért dörög, mert haragszik, ma egész biztos nem tartjuk az ilyen embert teljesen normálisnak. Mátyás király azonban bátran szimpatizálhatott még az okkult jóslásokkal és lehettek animista gondolatmenetei, ez az ő korában még nem számított furcsának. Az egyén személyiségfejlődésében ma is ott van az animista időszak.

Minden kisgyerek először így próbál összefüggéseket találni a történelem közt. Arra, hogy a politikai fejlődés regresszióba kerülhet, példaként ott van a [panaszkodó kultúra](#), amire a magyar társadalom igen fogékony, vagy a náciizmus. Hitler az okkultizmushoz [vonzódott](#), nem a kereszténységhez. Tervbe is vette a kereszténység felszámolását, amivel tulajdonképp és valószínűsíthetően XII. Pius tisztában is volt, csak előbb a kommunista veszélyt kellett kivédenie, hisz a kommunisták – szemben Hitlerrel – nem rejtették véka alá keresztényellenességüket.

A kommunizmus a maga dialektikus materializmusával, a vallások megvetésével és üldözésével nem tartható fejlettebbnek és ma a legtöbb történész a náciizmus és a kommunizmus közötti párhuzamot hangoztatja. A politikai fejlődésnek mindkettő egyaránt egy alacsony szintjét testesíti meg, de hogy miért, erre érdemes választ keresnünk. A náciizmusnál egyszerű volt a választ megtalálni, tulajdonképpen okkultista elemekre támaszkodott. A kommunistáknál a vallás tagadása valójában egy pótvallás is egyben. A kommunista a jövőt akarja uralni, a fasiszta [már a jelent](#). A kommunista rendszerre épülő társadalom vezetői hisznek az emberiség megváltoztatásában és a változás erőszakos kikényszeríthetőségében, és a nép ezt azért követi, ha követi – [állítja](#) Erich Fromm –, mert menekül a szabadság terhe elől.

A szorongásmentesség egy lényeges eleme a fejlődésnek. A sikeres nemzeteknél sokkal kevesebb szorongást tapasztalunk, és ez alighanem a Nyugat egyik titka. Hódításaiban sikeres volt, gazdasági válságaiból ki tudott lábalni, így a dolgok megváltoztathatóságában, saját kompetenciájában is bízhatott.

Nincs szorongó szabadság, és az egyént meg is bénítja a sorozatos kudarc, a szorongó egyén pedig kudarokat fog vallani és cselekvés helyett apatikussá válik. A személyiségfejlődés legkorábbi szakaszában kerül képbe a bizalom illetve a bizalmatlanság dinamikája. Ha a bizalom kialakul, neki lehet menni a világnak.

Weber [szerint](#) a polgárosodás titka a protestáns etikában keresendő, vagyis abban, hogy az eredeti tőkefelhalmozás nem történhetett volna meg, ha az egyén nem arra kíváncsi, hogy kiválasztott-e. Mert ha kiválasztottnak érezhette magát, akkor a cselekvései beigazolódtak, meghozták a gyümölcsüket, ez pedig fontosabbnak számított a spirituális gondolkodásban minden másnál. A siker visszaigazolása aztán felbátorította a polgárokat, hogy újabb vállalkozásba fogjanak, és nem a gazdagság reprezentálása volt a lényeg, mint a feudalizmusban, hanem a siker reprezentálása.

Ha például Benjamin Franklin el tudta érni, hogy a könyveket a tehetős emberek odaadják és kölcsönözhetővé váljanak, létrehozta a könyvtárat. Ebből gazdagodni nem gazdagodott, de megbecsültsége növekedett, és ezt a vállalkozását is sikeresnek tekinthette. Nem véletlenül szereti ideáltípusként Max Weber is Benjaming Franklint elemezni, noha Benjamin nem volt úgy vallásos, ahogy a korabeli puritánok. Nem a vallási tételek mozgatták, viszont sikeres volt, és mentes a szorongástól. A nyugati cselekvő ember ideáltípusa szabad és nem szorongó. Mindez pedig elég furcsán hangzik, ha egyszer a kiinduló állapot épp a puritán szorongás volt, ám a személyiségünk is hasonlóképp kezdi a pályáját.

Tehetetlenként és kiszolgáltatott lényként születünk, aztán elég gyorsan azt gondoljuk, minden a mi irányításunk alatt áll.

A FEJLŐDÉS ÖSSZETETT ÉS KOMPLEX

A környezet visszaigazolása és támogatása vagy épp elutasítása minden ember fejlődésében korai tapasztalat, és ez kihat az egész életére. Vannak köztünk örök optimisták és örök pesszimisták, szinte független attól, hogy későbbi sorsukban mi történik. A pesszimistákat egész életükben végig kísérheti a szerencse, mégis mindenütt a sötét dolgokat és a veszélyeket fogják érzékelni. Fordítva már kevésbé van így, kialakítható a [tanult tehetetlenség](#), de a korai szocializációjukban támogatást és szeretetet kapók jóval több csapást bírnak.

A szorongásból szerencsés módon tovább fejlődött – mondhatni életben maradt csecsemő – aztán onnipotens állapotba kerül. A fejlődésnek ebben a szakaszában abban a hitben van, hogy mindent ő irányít. Sokszor láthatunk ilyen elbizakodott politikai vezetést, melynek a valóság aztán nagy pofonnal torol meg. A '70-es évek jóléti államai is Nyugaton ilyen onnipotens állapotban voltak, a funkcionista szociológusok, mint például Parsons lesöpörték a marxista aggodalmakat. De aztán sosem úgy alakulnak a dolgok, ahogy az onnipotens szeretné. Abszurd az az utilitarista elképzelés, hogy mindenki, aki jó, az kiválasztott és a gazdasági teljesítménye visszaigazolódik, hiszen, ha telítődik a piac, akkor nem győzhet mindenki. A jóléti államok forrásai is kimerülnek.

Egy gyerek életében sem alakulnak úgy a dolgok, hogy bármit megtehesen, megjelennek a szocializációs kényszerek, amelyek kisebb-nagyobb frusztrációt és agressziót váltanak ki. Nehéz alkalmazkodni és tudomásul venni, hogy nem vághatunk bele a másik szavába, hogy neki is lehet akarata és hogy a mi szükségleteink semmivel sem előrébb valók mások szükségleténél.

Amikor nem úgy alakulnak a dolgok, ahogy a politikus szeretné, pedig korábban már azt hitte ő irányít mindent, akkor el kell kezdeni lépkedni a felnőtté válás útján. A politikus már egy alapvető sikeren túl van, hiszen pozícióba került, vagy mert beleszületett, vagy mert megválasztották, vagy mert ő a kis buddha az előző Buddha reinkarnációja és rátaláltak. Amikor kiderül, hogy édeskevés az első győzelem, akkor a fejlődés újabb gáthoz ér. Minden szakasz válsággal kezdődik és válsággal ér véget és ezt a történések is pontosan tudják, mikor a rabszolgatartó társadalmak, a feudalizmus, vagy a kapitalizmus válságáról beszélnek.

Néhány politológus, aki Machiavelliből [vezeti le](#) a politika lényegét, meg a pillanat uralásából, tipikus nárcisztikus gondolkodásmódot követ, véli [Bánki György](#), hiszen a jövőért felelősséggel tartozunk. Egy korábbi [írásunkban](#) már összefoglaltuk Bánki érveit, aki szerint aki az értelmes vitától elhatárolódik, és azt feleslegesnek tartja, az nárcisztikus, mert a nárcisztikus tesz úgy, mintha semmi köze sem volna saját mondataihoz, hogy ő ezeken kívül, méginkább fölötte áll.

Ha pedig netán Luhmann „hatalomra menni ellenzékben maradni” bináris kódjára [csupaszítja](#) egy gondolkodó a politikai alrendszer működését, az szintén ellentétes a fejlődéseméleti logikával, mert szerintük – mármint a vulgár-luhmanniták szerint – a politikai hatalom a működőképesség fokozása érdekében nemcsak saját újraválasztását kell, hogy elérje, de a jogot, a választási rendszert, az intézményi struktúrákat is úgy kell átalakítsa, hogy azok a döntéseit végrehajtsák. Magyarul: a fékek és ellensúlyok csak felesleges koloncok.

A fejlődés nem csak komplexitás-növekedés, az is, de az nem haladná meg a gépezetek lélektelen bonyolultságát. A társadalmi alrendszereket emberek alkotják, akik értelemkereső, moralitáskereső lények. A személyiségfejlődésre sem úgy tekintünk, hogy valaki egyre hatékonyabban tudja a környezetére kényszeríteni az akaratát (kompetens), hanem úgy, hogy valaki egyre önreflexívebbé és jobb emberré válik.

Luhmann bináris kódja, a „hatalomra kerülni – ellenzékbe menni” valóban a politikai alrendszer alapja, de ha csak ennyi volna, legtöbbünk a kardjába dőlné. És minél több ember gondolkodik ilyen kritikusan, annál biztosabb, hogy a politikának többé kell válnia. Politikai elemzőként rá is kell mutatni, hogy a fejlődés voltaképp ennek a meglátása, ilyenformán mindazon elemzők, akik lecsupaszítják a politikát e dichotómiára és rálelnek a kibernetikai alapokra a fejlődés alacsonyabb szintjét képviselik, és/vagy udvari politológusokká válnak egy még éretlen demokráciában. Hogy milyen egy nem feltétlenül patológiás, egyszerűen csak a fejlődés alacsonyabb fokán álló állapot, annak részleteire a szervezetszociológia részben visszatérünk majd.

Mára [rengeteg bizonyítékunk](#) van arra a sejtésre, hogy az emberiség fejlődése több mint kibernetikai, technológiai, eljárásrendi, formális fejlődés. Bár egy emberöltővel nézve nem látható, nem egyenesvonalú és nem töretlen. Sokszor emlegetett példa e [paradigmában](#), hogy nincs már olyan társadalom, amely legalizálná a rabszolgaságot. De nincsenek nyilvános kivégzések sem, csökken a halálbüntetések száma, változnak a börtönviszonyok, csökken az éhezők száma, bizonyítja adatokkal például [Pinker](#).

Noha különös lehet az orosz-ukrán háború idején az erőszak csökkenése mellett érvelni, de itt történeti léptékekről van szó, és az sem véletlen, hogy ma sokkal értetlenebbül nézzük ezt a háborút, mint mondjuk tettük volna száz évvel ezelőtt.

Az univerzális törvény így szól: nem lehet nem fejlődni. Ahol a fejlődés egyoldalú, csak technológiai természetű, abból háború, ahol csak kognitív, abból egzisztencialista depresszió, ahol csak gazdasági, abból természetpusztítás lesz. Ezek az egyoldalú fejlődések szétzúzzák saját létezésünk alapjait. A fejlődés másik ága legyen az társadalmi vagy egyéni, nem nélkülözheti – jobb szó híján – a lelki fejlődést. Az átmeneti visszacsúszások, a régi traumák okozta problémák és természetesen az emberiség teljes elpusztulása sem kizárt, de mindez [nem igen zavarja](#) a fejlődéselméletek filozófiáját hirdetőket, hiszen másutt, máskor megvalósul majd a magasabb szint elérése. Van ebben is némi vallásosság – mármint a „fejlődsz vagy meghalsz” törvényben.

A FEJLŐDÉS SZINTJEI

De mielőtt tovább mennék a fejlődéelméletek filozófiájában, megpróbálunk párhuzamot találni a kisgyerekkori kihívásokkal. Írtunk arról, hogy életben kell tudni maradni és ehhez a közeg szeretetére, törődésére van szükség. Ez az **első szint**, a bizalom, és a cselekvőképesség szintje. Ha a patológiákra koncentrálunk, az első elakadás, hogy nem alakul ki az ösbizalom, helyette megszületik a szorongás, a félelem, a szabadsághiány, a cselekvésképtelenség.

Ezek a súlyos képletek mind a bizalmatlanságból származtathatók. Hogy ebből is van kiút, arról Máté Gábor magyar származású kanadai pszichológus életútját és tanításait [ajánljuk](#) olvasóink figyelmébe.

A szintlépéshez le kell mondani az onnipotensségről, a nárcisztikusságról, az egoizmusról. Nem minden politikusnak és nem minden országnak sikerül ez. Néhányan terjeszkedni akarnak, és le akarnak igazni másokat. Bántani és megalázni akarnak, hogy saját felsőbbrendűségüket ezzel önmaguk számára igazolják. Ám ez a pszichológusok által igen jól ismert csapda, mert ha sikerrel jár valaki a másik maga alá gyűrésében, csak még inkább egyedül marad.

A nárcisztikus nemzetek voltaképp nagyon magányos nemzetek és folyamatosan igazolniuk kell a saját fontosságukat. Például ilyen tünet a terjeszkedési kényszer. Vannak elemzők [Gróf Apponyi Alberttől Sz. Bíró Zoltánig](#), akik szerint az oroszok problémája mindig is ez volt. De vannak proszociális pótcselekvések is, mint a magyarok kultúrfölényre való törekvése Klebersberg Kuno oktatási minisztersége idején.

Ám meghaladható és meghaladandó mindenféle nárcizmus, s ezek modern formája a nacionalizmus is. És attól még, hogy meghaladásra kerül, az nem jelenti az önértékelés elvesztését. Sőt, inkább fordított a probléma, aki nem tud továbblépni, annak egyre több önértékelési problémája lesz. Sokféle apró elakadás lehet egy egyén és egy nép életében, melyeket többnyire traumák okoznak. Egyikről, az áldozati versengésről a magyarok kapcsán már tettünk említést, de a minden nemzetfejlődésben megtalálható **második szintű** elakadás a nárcisztikusság.

A következő szakaszban a politikai fejlődés megannyi kudarccal szembenézve, saját belső válságokat rosszul kezelve, a külvilág által visszaigazolvva vagy elutasítva fog működni. Az emberiség története folyamatos háborúzás története. Az egyik nemzet feloldódik, másik megerősödik, és ennek háttérében nem mindig a felsőbbrendű nárcisztikusság, hanem *harag és kétségbeesés* van.

Amikor a dolgok nem úgy működnek, ahogy szeretnénk, három-négy évesen ezt nem mindig tudjuk tudomásul venni és tombolás a válasz. Minden népirtás mögött teljes kontrollvesztés van a háttérben. Van, amikor csak morális kontrollvesztés, mert technikailag közben halad a fejlődés. A fejlődés ugyanis nem egy síkon megy végbe, ahogy az elakadások sem állítják meg a továbblépést. Legfeljebb valahol, valamikor mikor a legkevésbé számítunk rá, a megrekedt rész visszaüt. Mondhatjuk például, hogy a náci Németországban a németek civilizációs hátrányukat kultúrával kompenzálták, de aztán a civilizációs lemaradás elakadása visszacsapott.

A **harmadik fejlődési szint** patológiás kockázata a borderline kialakulása, rögzülése. A magyar társadalmat egy [értékszociológiai tanulmányunkban](#) „stabilan instabilnak” neveztük, ami borderline jellegzetesség.

Amikor egy civilizáció kellőképp kifinomulttá, netán gazdaggá válik, de legalábbis a létfenntartás gondjai elhárulnak, akkor a politikai fejlődés egy neurotikus részhez ér. Ez a **negyedik szint**. Ebben a fejlődési fázisban ha a dolgok nem úgy történnek, ahogy szeretné a politikus ugyan már nincsenek dührohamok, és a politikai közösség sem fanatizálható, kontrol alá kerül az agresszió, de már nem érvényesek a régi szabályok.

Pontosan felméri a nemzetek és vezetőik korábbi elfogadhatatlan tetteiket, mások elnyomását, és saját magukat már sokszor értéktelennek tartják. Gyarmati tetteikért, korábbi önzéseikért szégyent és büntudatot éreznek. Az ilyen neurotikus állapotok mögött azonban magas intelligencia és önreflexió figyelhető meg, amiképp már az előző szakaszban sem voltak feltétlen bajok a kognitív képességekkel.

A narcisztikusban viszont még nem volt önreflexió, a borderline-ban már igen magas az önismeret, de ott még oszcillált az ÉN a grandiózus és a jelentéktelenség közt, a fekete és a fehér azonosulások közt, mint ahogy például a kamaszok lelke is működik.

Ha a holocaust magyar érintettségén keresztül akarjuk bemutatni a különböző politikafejlődési szinteket, akkor háromra is találunk példát. A közéletünkre jellemző véleményképlet, hogy a magyarságnak semmi köze a holocausthoz. A fasizmusnak-kommunizmusnak csak elszenvedője volt. Egyeseknél ez csak önfelmentés, másoknál narcizmus.

Ha a neurotikus szakaszra akarunk példát hozni, akkor Bibó István [könyvét](#) kell idéznünk, aki úgy fogalmazott, hogy mire észrevette a magyar közigazgatás, hogy egy bűnös rendszert szolgál, már késő volt. Bibónak egész valószínű, hogy volt büntudata, mert zsidómentő [próbálkozásai](#) is csak jogi természetűek voltak. S ha a stabil identitásra keresünk példát, akkor Márton Áron erdélyi püspök kolozsvári beszédét kell [idéznünk](#), melyben felszólította a kormányt, s aztán levelet is írt Sztójay Döméhez, hogy azonnal állítsa le a deportálásokat, s tegyék jóvá amit még lehet.

Az egyéni fejlődés során is viszonylag nyugalmas építkezési időszak a kamaszkor előtti. Ilyenkor sajátítódnak el a szerepekhez tartozó szabályok és a szabályokhoz tartozó szerepek. Nem lázadunk, mint inkább alkalmazkodunk. Aztán amikor az oktrojált szerepeknek meg tudunk felelni, és már több szerepet ismerünk, választanunk kell, hogy kik legyünk mi. Ennek az új időszaknak a [kihívása](#) az identitáskeresés.

Nos, amikor az önmérsékletéről és egy nép vezetőinek ígélet-egyensúlyáról volt szó, akkor valójában az identitás megtalálásának és eredményes megőrzésének előszobáját elemeztük. Amikor Acemoglu és Robinson angol példáját említettük a *politikai szerencsés fejlődésre*, valójában a szerencse mögött identitásukra kényes személyeknek és az identitást elváró népnek is lennie kellett. Kicsit többről van szó, mint szerencséről, mert ahogy a korábbi fejlődési szakaszok átlépése is befektetett erőfeszítést igényelt, úgy az identitáskeresés és stabilizálás is komoly ráfordított munkát feltételez. Ha ezek a munka-befektetés megtörtént volna Magyarországon, akkor mára konszenzus lenne a Horthy-korszakról, Trianonról, vagy más történelmi eseményről.

Nem sajátítaná ki senki a kokárdát és tisztában volnánk azzal, hogy milyen kulturális orientáltságaink vannak. Amikor Kövér László házelnök [azt mondja](#), hogy „Önöknek nem volna szabad itt lennie a Parlamentben”, a „balliberális ellenzék nem a nemzet része”, akkor többről, másról van szó, mint az ellenzék által őt megcímkező házmesterkedésről. Egy válságjelenségnek vagyunk a tanúi, melynek az illető politikus épp úgy elszenvedője, mint akiket bántani akar, s hasonlóképp elszenvedője a magyar társadalom is.

Az identitáskiforrás más nemzeteknél sem ment vagy megy könnyen, de azért vannak, akik ebben többet szenvednek mint más, ahogy az egyéni életben is. A transzgenerációs hatás akkor is ott van a vérünkben, ha nem tudatosítjuk.

Végezetül az identitás kapcsán két dolgot emelnénk ki: egyrészt a lecsendesedést – akinek természetes a hovatarozása, az nem veri a mellét –, másrészt a beszámíthatóságot – akinek stabil az identitása, abban meg lehet bízni, az nem fogja pusztán önös érdekből és/vagy pillanatnyi politikai haszonszerzés céljából megváltoztatni az ígéretét. A stabil identitású társadalmakban sokkal kiszámíthatóbb a politika, vagy más megfogalmazásban, vannak népek, akik szerződéseiben azért nem lehet megbízni, mert ha akarják se tudják betartani.



FILOZÓFIAI TÉTELEK

A fejlődésméleteknek több más tétele is van. Az egyik ilyen, hogy nincs is más lehetősége sem az egyénnek, sem az emberiségnek, mint a fejlődés. Egy másik szerint vagy elpusztul egy rendszer, vagy fejlődik. Egy harmadik szerint az előző rendszer, miután válságba kerül teljes dekonstrukció veszi kezdetét, de ha továbblépés történik, akkor az előző rész nem semmisül meg még sem teljesen, valahogy bizonyos elemek beépülnek az újba. Egy negyedik szerint az alsóbb szintek felől nem értelmezhetők a felsőbbek. Ezeket a szabályokat egyetemes érvényűnek tekintik, ezért is lehet megpróbálni a politikai fejlődés leírására szánni őket, és párhuzamokat keresni más fejlődésekkel, mint például az egyénnel, vagy akár a természettel.

A természetet ismertető fejlődésméleti logika szerint az atomokra épülnek a molekulák, arra a biológiai rendszerek (bár ma már mehetünk atomi szintnél lejjebb is, de arra is ez a logika mondható el) arra a társadalmi rendszerek és ezek mind új minőséget hordoznak magukban. Az alsóbb szintekből nem értelmezhetők a felsőbb szintek szándékai, mozgásai, céljai, voltaképp semmi sem. Ha a világegyetemből elvonnánk a molekulákat semmi sem maradna, ami fölötte van, sem egysejtű élőlények, élővilág, sem társadalom, de ami alatta van, a kozmosz, a csillagok, a bolygók az anyag, a fizikai törvények megmaradnának. És hasonlóképp lehet eljátszani bármelyik szinttel. Az alacsonyabb szint része és beépül a magasabba, de egész más törvények kezdenek el uralkodni a magasabb szinteken. Ebből a logikából nézve jelen pillanatban technikai értelemben az emberiség a társadalmi szint válságát éli.

- info@meltanyossag.hu
- www.meltanyossag.hu
- 06 20 484 5371
- 1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

A jövőről a futuroológia okoskodhat, ezek értelemszerűen csak találgatások lehetnek, ám a jelenről néhány megállapítás már megalapozott lehet. Szerintünk a társadalmat kibernetikai logikákra egyszerűsíteni úgy, ahogy azt például Luhmann tette azért tévedés, mert az a fizikai szint világa, ami azonban nem jelenti azt, hogy ne volnának a társadalomra jellemzők a rendszerelméleti szabályok.

A „megszüntette megőriz” elvből következik, hogy a fejlődés, a politikai fejlődés is nem tekinthető pusztán technikai kérdésnek, hanem ugyan úgy kell látnunk, mint a személyiségfejlődést, ahol az egyén nem csak okosodik, erősödik, de bölcsőbbé is válik.

SZERVEZET-SZOCIOLÓGIAI LÉPCSŐK

A szervezetek életében legyenek azok kicsik vagy nemzetállami méretűek – netán multinacionálisak, vagy globálisak –, hasonló variációk figyelhetők meg, és amikor az egyik szint a maga módszereiben és moralitásában eléri a csúcspontját, elkezd válságjelenségeket produkálni, az őket alkotó egyének, tagok, egyesülések először elveszítik lelkesedésüket, aztán kételyeik egyre inkább arra bírják őket, hogy változtassanak, majd ezeket a változtatásokat vagy sikeresen végrehajtják, vagy szétesnek. Az alábbiakban ismertetjük a szervezeti kultúrák fejlődési fázisait, mely későbbi elemzéseinkben több szempontból hasznos lesz a számunkra.

Frederic Laloux méltán híres [szervezetszociológiai kutatása](#), fejlődéelméletekhez való kapcsolódása, mely a személyiségfejlődéstől a tudományos paradigmaváltozásokon át a történelemig integrál, itt egy ponton fogjuk továbbgondolni, nevezetesen a patológiák témájában, mert eddig is főleg e kérdés körül forogtunk.

Ahogy az egyén személyiségfejlődéseinek elakadásában patológiák jelenhetnek meg, úgy a szervezeteknél és a nemzeteknél is fennáll ez a lehetőség. A patológiák az úgynevezett „elakadásokból” jönnek létre. Miközben az egyén, szervezet stb. kénytelen a következő szakaszba továbblépni, valami megoldatlan marad, leszakad, s a későbbiekben ez okozza a betegséget. Résztevéő megfigyelésünket itt csak a közigazgatási szervezetekre és a magyar politikai kultúra területére terjesztjük ki.

Politikai rendszerünk 2010 után törzsi jellemzőket kezdett magára venni, ezt joggal és szomorúan tarthatjuk visszafejlődésnek, aminek oka korábbi fejlődési elakadások. A magyar társadalom tulajdonképpen jobban érzi magát vezérdemokráciában és nem irritálja, ha visszaél a hatalom a mandátumával, mert ehhez a kiszolgáltatottsághoz generációsan szokott hozzá, és ugyanakkor elég patológiásan, individuálisan és magába fordulón reagál. A [magyar individualizmus](#) következménye, hogy kivonja magát a közösségből, elmenekül, szenvedővé válik, sőt, depresszióssá.

Laloux ezt a legprimitívebb szerveződési szintet, ahol a biztonság csak és kizárólag a vezető jóindulatától függ, vörös színnel jelöli. A következő színe a borostyán. A borostyán jellemzője, hogy igaz hierarchikus a szerveződés, de már kiszámítható, nem a vezető kénye-kedve határozza meg.

A formális szerepek garanciát adnak a lentebb lévőeknek, valamennyire megvédenek az önkénytől mindenkit. Az utasítások fentről lefelé történnek, a visszajelzés rossz, igényt sem tartanak igazán rá. Patológiás, ha úgy tesznek, mintha volna rá igény, miközben nem.

A szereplők nagyra értékelik a borostyán szinten a kiszámíthatóságot és a stabilitást. A jövőt a múlt ismétlésének tekintik. A kormányhivatalok, a katonaság, a katolikus egyház szerveződik így. Egészséges továbbfejlődése a multinacionális cégekhez hasonló szerveződés (narancs), mikor beépítik a borostyán szervezetekbe a visszajelzést, a meritokráciát, az innovációt, a szolgáltató attitűdöt. De a borostyán több irányba is patológiás lehet.

Az egyik a visszafejlődés, amikor megszűnik a jogbiztonság, kiszámíthatatlanná válnak az irányok, a vezetőhöz való igazodás marad a garancia az érvényesülésre, és az alvezérek is a bűnöző bandákhoz hasonló káoszt teremtenek. Amikor Magyarországon a Végrehajtói Kar elnökét letartóztatták, néhány lehallgatott és kiszivárogtatott telefonbeszélgetésből [kiderült](#), hogy gazdának szólította a közigazgatási hálón kívül lévő alvilági bűnöző „üzlettársát”. A kifejezés törzsi viszonyokra utal. A gazdának fejet hajtani szoktak és engedelmeskedni szoktak neki. Mivel azonban borostyán szerveződésben vagyunk, a kifejezés nem szó szerint értendő, inkább kedveskedő kapcsolaterősítő, metaforikus. Ettől azonban még patológiás, arra utal, hogy hajlandó vagyok megajándékozni téged egy törzsi státussal, legalábbis a verbalitás szintjén.

A patológiás borostyán szerveződés alkalmazottainak van egy másik vágyuk is, mely nem olyan súlyos, mint az előző. Szeretnének egy békésebb, látszólagos családi biztonságot megélni. Vezetőjüket a hivatalban egymás közt anyának meg apának nevezik, amiből nem az következik, hogy valóban anyjuk és apjuk lett a vezető, ahogy a bírói kar elnökének sem lett gazdája az alvilági kapcsolata. Ezek kivételes példák voltak, de léteznek. A két háború közti helyzet elakadásai viszont Szekfű Gyula alaposabban [reprezentálta](#): az urizálás, a csendőrpertu, a címkórság, a „nagyágos urazás”, a hierarchikus (vertikális) kapcsolatok keresése a demokratikus horizontális helyett – ezt nevezte Szekfű neobarokknak.

A családi állapot mint szerveződés már a multik fejlődési lehetősége, de ott is álságos állítás, mert a multik csapatépítő tréningjei és CSR tevékenységei ritkán valódi értékhordozók, ám a narancs szervezeteknél a család felé tartó vágyakozás egy egészséges irány és hordoz is magában lehetőségeket. Közös faültetés, a helyi iskoláknak számítógép ajándékozás stb. Valójában a zöld szervezeteknek a megfelelő metaforája a család. Ott jellemző, hogy konszenzusra törekvés van, hogy mindenki egyformán fontos, és ha nem megy a konszenzus, a családfő dönt. Van tehát hagyományos vezető és hierarchia is a zöldekénél, de tudnak demokratikus családi modellben is működni. A hagyományos multinacionális cégek még aligha. A formális bürokratikus hierarchikus és multi-szerveződésben a család eljátszása a patológia jele. A katolikus rendekben a testvér megszólítás valójában a törzsi vértestvérség vágya, de már nem valós viszony.

Anyának meg apának szólítani a vezetőket pedig a polgári távolságtartás hiányára utal. A törzsi kiszolgáltatottság takargatása, emberarcúvá formálásának vágya. Valójában a polgári viselkedés velejárója a tisztelet, a vitakultúra, a távolságtartás.

A zöld szervezetek nem képviselik a szervezeti fejlődés csúcsát, nagyon is romantikus képződmények. Amikor belekerülnek a válságba két irányuk lehet vagy visszalépnek és ellenőrzéseket, terveket, stratégiákat, alvezetőket, excelfájlokat kezdenek el újra gyártani, ezzel megölve azt a kreativitást, ami a zöldeknél kezdett volna kibontakozni, azaz professzionalizálódnak, vagy újabb fejlődési szintre lépnek. Ennek ismertetésébe azonban itt nem szükséges belefognunk, mert a politikai fejlődés oly messze van az itt található konfliktusoktól. (A további szintek és az ehhez tartozó gazdasági példák megtalálhatók már a [neten is.](#))

A politikai fejlődésünk most ott tart, ahol még nincsenek deliberatív folyamatok – vagy legalábbis csak néhány ellenzéki város próbálkozik velük és Magyarországon ezek sem tökéletesek –, ellenben vannak úgynevezett nemzeti konzultációk, melyek sem nem konzultációk, sem nem nemzetiek. De a világ szerencsésebb tájain is válságban van a demokrácia, noha [elméleti ötletek](#) mind nemzetállami, mind [lokális](#) szinten már vannak.

Annyit azonban fontos megjegyeznünk, hogy a szervezeti szintek – és ez részünkről Laloux kritikája is – nem húzzák fel automatikusan az egyéneket.

Az egyének ugyan nem születnek demokratikusnak, a szocializáció során saját fejlődésük lépései során tanulják meg a vitakultúrát, a másik elfogadását, az empátiát, az állam adta az érdekérvényesítési útvonalakat, de ezek után nem tudnak fázisokat átugrani. Ha szocializálódtak a nepotizmushoz, a korrupcióhoz, a cinizmushoz vagy a tanult tehetetlenséghez, vagy morális tekintetben egyéb fejletlenségeik vannak, netán mentálisan sérültek pusztán egy magasabb szintű szervezeti-politikai kultúrába helyezve nem feltétlen fogják jól érezni magukat. Sőt, röviden fogalmazva megfelelő egyéni személyiségfejllettség nélkül nem belakhatók a magasabb struktúrák.

Abban viszont igaza lehet Lalouxnak, hogy nem kell radikálisan elküldeni a zöldből, aki narancsra vágyik, a narancsból, aki borostyánra, a borostyánból, aki vörösre, mert az egyének maguktól is átmennek a másikba. Abban is igaza lehet, hogy egy jó vezető esetén boldogabbá válnak egy magasabb szintre kerülve, mert az egyének számára sincs más mód, mint vagy saját válságukba ragadni, vagy válságaik során fejlődni.

ÖSSZEFOGALÁS

A pszichológia fejlődési modelljeinek áttekintése és annak párhuzamba állítása az egyetemes emberi fejlődéssel mára a filozófia legizgalmasabb témái közé tartozik. Ezt igyekeztünk megfejteni azzal, hogy a politikai fejlődést is megpróbáltuk integrálni ebbe a fúzióba, de legalábbis annak egyes elemeit. Magát a kognitív személyiségfejlődést sem elemeztük, de kitértünk a patológiákra és annak társadalmi lehetséges megnyilvánulásaira. Hankiss Elemérnek létezik egy kézírata, amelyben táblázatos formába szedte a lehetséges társadalmi patológiákat. A táblázatnak nem akart vége lenni, több tucat oldalon végtelen kígyóként folytatódott és valószínűleg Hankiss fel is adta azt a kísérletet, hogy ebből egy rendszert felépítsen. Ma úgy tűnik, van igény és remény egy teljes rendszer felépítésére – [Integrál](#) iskolának nevezik ezt az irányzatot. Talán meghaladhatjuk azt a nézetet, hogy egyes országok szerencsések, mert jó emberek, jó döntéseket hoznak és a társadalom jól reagál rájuk. Ez több, mint szerencse.